

EBÜ ÂSİM en-NEBİL

kefâret olmak üzere maharetli kölelerinden birini âzat edeceğini söylediği, bu asil davranışın Şu'be'yi çok memnun ettiği ve bu sebeple kendisine Nebîl dediği de nakledilir.

Ebû Âsım, hadis öğrenmek isteyen kimsenin pek değerli bir şeyi elde etmeye teşebbüs ettiğini, bu sebeple insanların en hayırlısı olması gerektiğini söylerdi. Onun bir hadis cüzü bulunduğu kaydedilmektedir (Kettânî, s. 86).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 295; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Ömerî), I, 545; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, IV, 336; a.mlf., *et-Târîhu's-şagîr*, II, 324; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 520; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 463; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 455-456; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XII, 15; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, II, 91; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII, 281-291; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ'*, IX, 480-485; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, I, 366-367; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 450-453; Kettânî, *er-Risâletü'l-müsteşrafe*, s. 86; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, VII, 27-29; Ch. Pellat, "Abû Âsım al-Nabîl", *EI² Suppl.* (Fr.), s. 18.

M. YAŞAR KANDEMİR

EBÜ AVÂNE el-İSFERÂYİNİ

(أبو عوانة الإسفراييني)

Ebû Avâne Ya'kûb b. İshâk
b. İbrâhîm el-İsferâyînî
(ö. 316/929)

Tanınmış hadis hâfızı.

230 (844-45) yılından sonra doğduğu rivayet edilmektedir. Aslen Nîşâburludur. İsferâyîn'de oturan bir aileden geldiği için burada doğduğu düşünülebilir. İlk tahsiline Kur'an okumayı öğrenmekle başladı. Ardından hadis ve fıkıh ilimlerine yöneldi. Memleketindeki âlimlerden faydalandıktan sonra Horasan, Irak, İran, Şam, Mısır, Mekke, Medine ve Yemen'i dolaştı. Buralarda yıllarca kalarak tanınmış âlimlerin derslerine devam etti; hadis ve fıkıh bilgisini geliştirdi. Kendilerinden hadis yazıp fıkıh öğrendiği hocaları arasında Müslim b. Haccâc, Ahmed b. Ezher, Ömer b. Şebbe, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühîlî, Ebû Zûr'a er-Râzî ve Ebû Hâtim er-Râzî gibi âlimler vardır.

Ebû Avâne İsferâyîn'e döndükten sonra burada hadis okutmaya başladı. 292 (904-905) yılında Cürcân'da hadis rivayet ettiği bilinmektedir. İmam Şâfiî'nin

görüşlerini ve eserlerini İsferâyîn'e ilk getiren odur ve bu eserleri Şâfiî'nin en meşhur iki râvisi Rebî' b. Süleyman el-Murâdî ve İsmâil b. Yahyâ el-Müzenî'den doğrudan rivayet etmesiyle meşhurdur. Ebû Avâne'nin talebeleri arasında tanınmış muhaddislerden Ebû Ali en-Nisâbü'rî, İbn Adî, Taberânî, Ebû Bekir el-İsmâîlî, Gıtrîfî ve kendi oğlu Ebû Mus'ab Muhammed bulunmaktadır.

Beş defa haccettiği söylenen Ebû Avâne el-İsferâyînî Zilhicce 316'da (Ocak 929) İsferâyîn'de vefat etti. Sonraları mezarı üzerine bir türbe yapıldı ve burası hal-kin ziyaretgâhı haline geldi.

Eserleri. 1. *el-Müsnedü'l-muhtec 'alâ kitâbi Müslim b. el-Haccâc. eş-Şa-hîhu'l-müsned, Şa-hîhu Ebî 'Avâne, Müsnedü Ebî 'Avâne, Müstahrecü Ebî 'Avâne* adlarıyla da anılan eser, *Şa-hîh-i Müslim* üzerine düzenlenmiş bir *müstahrec**dir. Kâtib Çelebi bu eseri *Muhtasarü'l-müsnedi's-şahîh 'alâ Müslim* adıyla da zikretmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 556). Ebû Avâne, kendi isnadlarıyla *Şa-hîh-i Müslim*'deki rivayetleri desteklediği bu eserin bölümlerine kısa başlıklar koymuş, yer yer açıklamalar yapmış, rivayetlerde yapılan yanlışlıkları göstermeye çalışmıştır. Eserin bir bölümü *Müsnedü Ebî 'Avâne* adıyla yayımlanmıştır (Haydarâbâd 1362/1943). Bazı bölümlerinin üzerindeki *Muhtasarü Ebî 'Avâne* ibaresi (bk. Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 508, 509), Ebû Avâne'nin bu adı taşıyan başka bir eseri bulunduğu kanaatini uyandırmıştır. Nitekim Hidîviyye Kütüphanesi'nde *Muhtasarü Ebî 'Avâne fi'l-hadîs* adlı diğer bir eserin daha mevcut olduğu kaydedilmektedir (Kays Âl-i Kays, II/2, s. 374).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Avâne, *Müsned*, Haydarâbâd 1362/1943 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife); Sehmî, *Târîhu Cürcân*, Beyrut 1401/1981, s. 490; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VI, 393-394; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ'*, XIV, 417-422; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, III, 779-780; Sübkî, *Tabakât*, III, 487-488; *Keşfü'z-zunûn*, I, 556; II, 1075, 1671, 1679, 1685; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 274; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 327; *Hedîyyetü'l-ârifin*, II, 544; Kettânî, *er-Risâletü'l-müsteşrafe*, s. 27; Ziriklî, *el-A'lam* (Fethullah), VIII, 196; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XIII, 242; Kays Âl-i Kays, *el-İrâniyyûn*, II/2, s. 374; Sezgin, *GAS*, I, 174; Ramazan Şeşen, *Fihrisü mahtûâtı Mektebeti Köprülü*, İstanbul 1406/1986, I, 209-211; J. A. Wakin, "Abû 'Awāna", *Elr*, I, 260.

MÜCTEBA UĞUR

EBÜ AVÂNE el-VÂSİTİ

(أبو عوانة الواسطي)

Ebû Avâne
Vaddâh b. Abdillâh el-Vâsîfî
(ö. 176/792)

Hadis hâfızı.

92 (710-11) yılında doğdu. Aslen Cürcânlıdır. Ailesi Cürcân'ın fethi sırasında (22/642-43) esir edildiğinden Ebû Avâne köle olarak dünyaya geldi. Efendisi Yezîd b. Atâ el-Yeşkürî kumaş ticaretiyle uğraştığı için onun dükkânında tezgâhtarlık yaptı. Zayıf bir muhaddis olan Yezîd b. Atâ, Ebû Avâne'nin hadise ilgi duyduğunu görüp kendisine izin vermesi üzerine hadis tahsiline başladı. Hasan-ı Basrî ve İbn Sîrîn'i görmekte beraber onlara talebe olamadı. Katâde b. Diâme, Amr b. Dînâr, Mansûr b. Mu'temir, Âsım el-Ahvel ve A'meş gibi muhaddislerden hadis rivayet ederek devrin ileri gelen muhaddisleri arasında yer aldı. Kendisinden Abdullah b. Mübârek, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Abdurrahman b. Mehdi, Affân b. Müslim ve Saîd b. Mansûr gibi tanınmış muhaddisler rivayette bulundular. Daha yaşlı olmasına rağmen Hişâm ed-Destüvâi de (ö. 153/770) ondan hadis rivayet etti. İlk zamanlar Vâsîr'ta yaşayan Ebû Avâne, herhalde hürriyetine kavuştuktan sonra Basra'ya giderek oraya yerleşti.

Ebû Avâne'nin kölelikten âzat edilme-si ilgi çekici bir şekilde olmuştur. Efendisinin dükkânında bulunduğu bir sırada içeri giren bir fakir Ebû Avâne'den 2 dirhem istedi. Parayı aldıktan sonra da kendisine bir iyilik edeceğini söyleyerek çıkıp gitti. Ardından şehrin ileri gelenlerini dolaşarak Yezîd b. Atâ'nın kutlanacak bir iş yaptığını, âlim kölesi Ebû Avâne'yi âzat ettiğini söyledi. Bu davranışı sebebiyle kendisini tebrike gelenlere haberin asılsız olduğunu söyleyemeyen Yezîd b. Atâ kölesini âzat etmek zorunda kaldı. İbn Hibbân ise bu olayın bir hac mevsiminde Müzdelife dönüşü meydana geldiğini, Yezîd b. Atâ'dan istediği yardımı göremeyen fakir bir hemşehrîsinin ondan bu şekilde intikam aldığını kaydetmektedir.

Yahyâ b. Maîn, Ebû Avâne'nin okumayı bilmekle beraber yazı yazamadığını, rivayet ettiği hadisleri başkalarına yazdırıp ezberlediğini söylemektedir. Şu'be b. Haccâc, Affân b. Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in belirttiklerine göre Ebû Avâne elindeki kitaplardan rivayet ettiğinin

de son derecede güvenilir olmakla beraber ezberinden rivayet ettiği zaman yanılırdı. Yahyâ b. Saîd el-Kattân, onun yazılı rivayetlerinin Şu'be b. Haccâc'ın ezberine rivayetlerinden daha sağlam olduğunu belirtmiştir. Kendisinden faydalınmasını tavsiye eden Şu'be b. Haccâc, Ebû Hüreyre'den naklettiği hadislerin güvenilir olduğunu söylerdi. Hakkındaki değerlendirmeler onun güvenilir bir muhaddis olduğunu ortaya koymaktadır. Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almaktadır.

Ebû Avâne Rebîülevvel 176'da (Temmuz 792) Basra'da vefat etti. Aynı yılın rebîülâhîrinde (ağustos) bir cumartesi günü vefat ettiği de rivayet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 287-288; Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, II, 629; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 181; a.mlf., *et-Târîhu's-şagîr*, II, 210, 212; İclî, *eş-Şikât*, s. 464; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 40-41; İbn Hibbân, *eş-Şikât*, VII, 562-563; a.mlf., *Meşâhîr*, s. 160; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIII, 490-495; Zehebî, *Tezkiretül-ıhuffâz*, I, 236-237; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, VIII, 217-222; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 434-435; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 116-120.

M. YAŞAR KANDEMİR

EBÜ AZBE

(أبو عذبة)

Ebû Azbe Hasen b. Abdilmuhsin
(ö. 1172/1759'dan sonra)

Mâtürîdiyye ile Eş'ariyye arasındaki görüş ayrılıkları hakkında yazdığı eserlerle tanınan Sünnî âlim
(bk. er-RAVZATÜ'L-BEHİYYE).

EBÜ BASİR

(أبو بصير)

Ebû Basîr Utbe b. Esîd
b. Cârîye es-Sekafî
(ö. 6/628)

Sahâbî.

mek zorunda olduğunu, fakat Allah'ın ona ve onun durumundaki çaresiz müslümanlara yakında bir çıkış yolu göstereceğini söyledi. Ebû Basîr düşmana teslim edilmemesini istediye Hz. Peygamber antlaşma esaslarına uymak zorunda kaldı.

Ebû Basîr ile iki muhafız Mekke'ye giderken Zühleyfe'de yemek molası verdikleri bir sırada Ebû Basîr onlardan birinin kılıcını ele geçirerek kılıç sahibini öldürdü, öteki Medine'ye kaçıp canını kurtardı. Onun ardından Hz. Peygamber'in yanına giden Ebû Basîr durumu anlattı ve kendisini düşmana teslim etmek suretiyle onun verdiği sözü yerine getirdiğini, ancak kendisinin hem canını hem de dinini düşman elinden kurtardığını söyledi. Hz. Peygamber etrafındakilere, "Ne yaman adam! Eğer aklına uyan birileri çıksa tam bir savaş tahrikçisi!" dedi. Bu sözlerden tekrar Mekkeliler'e teslim edileceği mânasını çıkaran Ebû Basîr Kızıldeniz sahilindeki Sifülbahr'e kaçtı. *Şahîh-i Buhârî*'de yer alan bu rivayetten farklı olarak Vâkıdî, Ebû Basîr'in öldürdüğü kişinin üzerinden çıkanların beşte birini almayı Hz. Peygamber'e teklif ettiğini, fakat Peygamber'in Kureysliler'le yapılan antlaşmaya aykırı gördüğü bu teklifi kabul etmediğini, Ebû Basîr'e istediği yere gidebileceğini söylediğini, onun da Mekke-Şam yolu üzerinde bulunan İs'e gidip yerleştiğini kaydetmektedir.

Başta Hudeybiye Antlaşması sırasında antlaşma şartları gereğince Kureysliler'e teslim edilen Ebû Cendel olmak üzere Ebû Basîr'in başından geçenleri haber alan müşriklerin elindeki diğer müslümanlar Ebû Basîr'in yanına kaçtılar. Sayıları yetmiş, bazı rivayetlere göre 300'ü bulunca yaptıkları çete savaşlarıyla Kureysliler'e ait ticaret kervanlarını soymaya ve kervancıları öldürmeye başladılar. Bunun üzerine Mekkeliler, kendilerinden İslâmiyet'i kabul edenlerin Hudeybiye Antlaşması gereğince iade edilmesi şartından vazgeçtiklerini, Ebû Basîr ve arkadaşlarının Medine'ye kabul edilebileceklerini bildirdiler. Buna karşılık ticaret kervanlarının soyulmasına meydan verilmemesini istediler. Hz. Peygamber Ebû Basîr ve arkadaşlarına Medine'ye gelmelerini emreden bir mektup gönderdi. Ancak mektup oraya ulaştığında Ebû Basîr ölüm döşegindeydi, az sonra da vefat etti. Ebû Cendel ve arkadaşları Ebû Basîr'i bulundukları yerde defnettiler ve kabrinin yanına bir

mescid yaptılar. Daha sonra da Medine'ye döndüler.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 331; Buhârî, "Şürûh", 15; Vâkıdî, *el-Megâzî*, II, 626-630; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 323-324; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 638-639; İbn Abdülber, *el-İstrâb*, IV, 20-22; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünûf*, VI, 492-495; İbnü'l-Esîr, *Üsdu'l-gâbe*, VI, 35-36; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 205-206; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 176; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Hatîb), V, 411-414; a.mlf., *el-İşâbe* (Bicâvî), IV, 433; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), VI, 248-256.

M. YAŞAR KANDEMİR

EBÜ BEKİR

(أبو بكر)

Ebû Bekr Abdullâh
b. Ebî Kuhâfe Os mân
b. Âmir el-Kureşî et-Teymî
(ö. 13/634)

İlk müslümanlardan,
Hulefâ-yi Râşidîn'in birincisi.

Fil Vak'ası'ndan üç yıl kadar sonra Mekke'de doğdu. Annesi Ümmü'l-Hayr Selmâ bint Sahr, Mekke döneminde Hz. Peygamber'in Erkam b. Ebû'l-Erkam'ın evinde bulunduğu sırada İslâmiyet'i kabul etti. Babası Ebû Kuhâfe, Mekke fethinden (8/630) hemen sonra oğlu Ebû Bekir'in aracılığıyla müslüman oldu. Anne ve babasının mensup olduğu Teym kabilesinin soyu Mürre b. Kâ'b'da Hz. Peygamber'in nesebiyle birleşir. Resûl-i Ekrem'den iki veya üç yaş küçük olan Ebû Bekir kaynaklarda adından çok Atîk lakabıyla anılmıştır. "Güzel, soylu, eski, âzat edilmiş" gibi mânalara gelen bu lakabın ona annesi tarafından verildiği veya çok eskiden beri hayır yaptığı, yüzü ve ahlâkı güzel olduğu, yahut da soyunda ayıplanacak bir husus bulunmadığı için Atîk diye anıldığı rivayet edilmekle birlikte Hz. Peygamber'in, "Sen Allah'ın cehen-nemden âzat ettiği kimsesin" (Tirmizî, "Menâkıb", 16) şeklindeki iltifatına mazhar olduktan sonra bu lakapla anılmaya başlandığı bilinmektedir. Câhiliye döneminde Abdül-Kâ'be olan adının müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber tarafından Abdullah olarak değiştirildiği rivayet edilir. Servetini Allah yolunda harcayıp eski elbiseler giydiği için "Zül-hilâl" (ذوالحلال), çok şefkatli ve merhametli olduğu için "Evvâh" lakaplarıyla da anılmıştır. Ancak onun en meşhur lakabı Sıddîk'tir. "Çok samimi, çok sadık" anlamına gelen bu lakap kendisine, mi'rac olayı başta olmak üzere gayb-la ilgili haberleri hiç tereddütsüz kabul